

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3494>

WHAT POSTMODERNISM HAS FINISHED

POSTMODERNİZMİN SONLANDIRDIKLARI

Ülkü Eliuz¹

Abstract

Postmodernism is a project that examination of modern life has taken values from individual, lying its what has taken, return existence source, try to hold in life whose magic is break down. This Project, which has influenced but different from modernism, brings ego forefront, protests modernism's discourse which push aside ego. Not a big idea system, postmodernism, being product of discussion and disputing in several place, although be affective lots of place, extensively in culture, social and theory. However it is different from sociology which express the modern social's nature notion of functional union also handles traditional society's conventional. Postmodernism who has wide application and range of potential understanding, is a critical category elastic; while it continues some aspects of modernism, some aspects continue and enlarges. This portable term, which enables new ideas in specific characteristics, is associate with 9 death or end. Death/end of subject/human, death/end of history, death/end of writer, death/end of article, death/end of metaphysic and representation, death/end of big narratives, death/end of ideology and utopia, death/end of truth, death/end of art. This significations of death/end, transforms negative dialectic in postmodernism to order of disorder, integrity of fracture, becoming old of innovation. In this paper, the nature of deconstruction of the postmodern idea that seeks for a new horizon has been drawn attention. In question the impact of the death / end will be evaluated in the context of rebirth from depletion or end. Thus, on the contrary each temporal/ historical process' perception of creating unique and unrepeatable its own art, postmodernism that hasn't got basic principle and regular operation, that is not composed of a single color; that contributes to the feeling of acquiring new orientation or termination instead of barrowing case will be highlighted.

Key Words: postmodernism, text-creature, Notion, end, death, change, new.

Özet

Postmodernizm, modern yaşamın bireyden aldığı değerleri sorgulama, elinden alınanlara uzanma, varoluş kaynaklarına dönme, büyüü bozulan hayatta tutunmaya çalışma projesidir. Modernizmden etkilenen ancak farklılık gösteren bu proje, modernizmin insanı yok eden, ben'i ikinci plâna atan söylemine karşı ben'i ön plâna çıkarır. Büyük bir düşünce sistemi değil, çeşitli alanlarda ve aşamalardaki tartışma ve anlaşmazlıkların ürünü olan postmodernizm birçok alanda etkili olmasına rağmen, geniş anlamda kültür, toplum ve teori alanlarında

¹ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ulkueliuz@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9921-2916

etkilidir. Ancak hem geleneksel toplumun uzlaşım sal olarak ele alınma tarzından hem de modern toplumun doğasını işlevsel bütünleşme kavramıyla açıklayan sosyolojiden farklıdır. Geniş uygulama ve potansiyel anlayış yelpazesine sahip postmodernizm, elastik bir eleştirel kategoridir; modernizmin bazı yönlerini reddederken bazılarını devam ettirir ve genişletir. Günümüz dünyasının spesifik karakteristikleri hakkında yeni fikirlere olanak tanıyan bu portatif terim, temelde 9 'ölüm' veya 'son' olgusu ile bağlantılıdır: Öznenin ve insanın ölümü/sonu, tarihin ölümü/sonu, yazarın ölümü/sonu, yazının ölümü/sonu, metafiziğin ve temsilin ölümü/sonu, büyük anlatıların ölümü/sonu, ideoloji ve ütopyanın ölümü/sonu, gerçeğin ölümü/sonu, sanatın ölümü/sonu. Bu ölüm/son göstergeleri, postmodernizmi düzensizliğin düzeni, parçalanmanın bütünlüğü, yenilenişin eskimesi etrafında kuralsızlığın kurula dönüştüğü dar anlamda olumsuz bir diyalektik haline getirir. Bu bildiri de yeni bir ufuk arayışı olan postmodern düşüncenin, yapı bozumu niteliğine dikkat çekilerek söz konusu ölümlerin/sonların, tükeniş ya da sondan yeni'den doğuş bağlamındaki etkileri değerlendirilecektir. Böylece her zamansal/ tarihsel sürecin kendine özgü ve tekrarlanamaz sanatını yaratması algısının aksine postmodernizmin, temel ilkelere ve düzenli bir işleyişe sahip olmadığı; tek renkten oluşmadığı; bir ödünç alma vakası değil sona erme ya da yeni yönelim edinme duygusuna katkıda bulunduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: postmodernizm, metinvarlık, kavram, son, ölüm, değişim, yeni.

Çoğul Kodlama: Postmodernizm

Tek değerlilik ve merkezilik üzerine inşa edilen modernizm, binyıllık izlekleri ile karşıtlıktan beslenen ancak karşıtlığa tahammül etmeyen bir ideolojidir. Sosyo-psikolojik ve sosyo-ekonomik proje niteliğindeki modernizm, rasyonelleşmenin irrasyonel kökenlerinde yaşanan krizdir. Başkası olma akımı olarak tanımlanabilecek bu kavram, bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel dört evrime bağlı olarak gelişir. Geleneğin kovulmasının imkânsızlığına rağmen bu kriz, etki alanı ve süresi bakımından yaklaşık iki yüz üç yıllık bir hükümlanlığa sahiptir.

Modernizmi hazırlayan şartlar İkinci Dünya Savaşı ve sonrası yaşananlar; Nazi ve Stalin rejimlerinin kitlesel kıyımları; soğuk savaş döneminde süper güçler arasındaki silahlanma yarışı ve nükleer tehdit; toplumsal bilinçaltına yerleşen yok olma korkusu/ kaygısı; bilim ve teknolojiye büyük gelişmeler; gerçek tanımının ve algısının değişmesi şeklinde sıralanabilir. Gerçekliğin temsil krizi, sunulamayanın sunulması ve sunuşun reddi/estetik sürecin terkedilmesi bağlamlarında gelişen modernizmin amacı bütünleşme, hareket noktası tarih, bağlamı müze, yansımayı da sanat eseri olarak görür. Total bir kopma olmamasına rağmen mitten, mitolojiden, teolojiden, moral değerlerden, geleneksel değer dizgesinden bu ayrılış yabancılaşmayı getirir. Yabancılaşma ise seleksiyonla düşmanlığa, düşmanlık da sonu gelmeyen çatışmalara kaynaklık eder; dünyanın anlamını siler, yaşamın büyümesini yok eder, insani ilişkileri sığlaştırır, boyutsuzlaştırır, pragmatik çıkarlar bütününe dönüştürür. Kalkınma, ilerleme, gelişme, barış, insan hakları, eşitlik, özgürlük gibi idealleri söylemin ötesine geçemeyince düşünce ile yaşam/eylem sorgulanmaya başlar.

Genelleme öncülüne dayanan modern süreç, düşünsel anlamda bitiş ve yeni başlangıç beklentisinde şekillenir. Bütünlük, süreklilik, homojenlik, determinizm, ilerleme, evrensellik kavramları ile görüngülenen modern sürecin etiği insancılık (hümanizm), özgürlük ve eşitlik değerleri üzerine kurmasına rağmen aslında tek bir düşünceyle bağlantılandırılır. Nesnel kökenleri kapitalist dönüşüm olan modern süreç, uzay ve zaman sınırlılıklarını aşarak evrenselleşme eğilimindedir. Belli bir tarihsel dönemde ortaya çıkan bu değişim süreci, dışsal veya kutsal otorite/ güç söz konusu olmaksızın kendi kendine ilkeler üretir, bu ilkelere dayanarak geçerliliğini temellendirir.

İkinci Dünya savaşı ile modernizm yeni bir yöne ve ileri/ geç dönem kapitalist kültürün yönelimi olan postmoderne evrilir. Kovulan ya da redd edilen her şeyin kovan ve reddeden ile mükemmel oyunu niteliğindeki postmodernizm, varoluşsal düzlemde hem önceki çağdan kopuşu, hem sonucu, hem devamı imler: "Hiçlikten, hiç yoktan sürgün verecek ve

kendinden önce gelen şeyi olumsuzlayacak ölçüde radikal bir kopuş ya da kırılma yoktur. Kopuş, zaten işler halinde olan kurallar bütününde mümkündür.” (Foucault, 2001: 141) Dar anlamda olumsuz diyalektik ve yapı bozumu olarak tanımlanan postmodernizmin sözlük anlamı tam şimdi'den sonra gelen'dir. Ön ekin *neo* değil, *post/ sonra* olması ve *geçerli, güncel* anlamına gelen *modern* sözcüğünü tamamlaması, paradoksal çağrışımları barındırır. Postmodernizm, modernizm ile eleştirel bir diyalog içinde olmasına rağmen onu reddetmez; zira *post* olmak, *anti* olmak anlamına gelmez. Değişmeyi, nitelenen gerçekliği izleyen, ancak ondan farklı bir gerçeklik ve düşünme biçimine atıfta bulunur. Global, çok uluslu, çok sesli, merkezileştirilemeyen, görselleştirilemeyen postmodern kültür, medya, simülasyon, moda kültürü arasında kendi üst anlatısını yaratır.

Postmodernizm, modern yaşamın birey-insandan aldığı değerleri sorgulama, elinden alınanlara uzanma, varoluş kaynaklarına dönme, büyü bozulan hayatta tutunmaya çalışma projesidir. Modernizmden etkilenen ancak farklılık gösteren bu proje, modernizmin insanı yok eden, ben'i ikinci plâna atan söylemine karşı ben'i ön plâna çıkarır. *Kendin ol!* prensibinin hâkim olduğu postmodernizm, modernizmin bir versiyonudur, aksi ya da devamı değildir. Yeni bir ufuk arayışı olan postmodern düşünce, tek renkten oluşmaz: “postmodernizm, modernizm'in “yüksek” kültürüne karşılık, “alt” kültürlerle de pay tanımaktadır ama kendi başına bir alt kültür oluşturamaz. Böyle olduğu içindir ki, postmodernizm'e doğrudan doğruya “kitsch” ya da, bizdeki yerleşik deyimiyle “arabesk” yakıştırması da yapılamaz.” (Turan, 1992: 18) Bir ödünç alma vakası olmayan bu kuram, sona erme ya da yeni yönelim edinme duygusuna katkıda bulunur. İdeoloji veya din de değildir; dar anlamda olumsuz bir diyalektik, bir yapı bozumudur.

Büyük bir düşünce sistemi değil, çeşitli alanlarda ve aşamalardaki tartışma ve anlaşmazlıkların ürünü olan postmodernizm birçok alanda etkili olmasına rağmen, geniş anlamda kültür, toplum ve teori alanlarında etkilidir. Ancak hem geleneksel toplumun uzlaşım sal olarak ele alınma tarzından hem de modern toplumun doğasını işlevsel bütünleşme kavramıyla açıklayan sosyolojiden farklıdır: “Postmodernizmin söylemi, bir arzu dilidir; ekonomisi, libidinal ekonomidir; etiği de çoğunlukla tatmine doğru bir itkiyle bağlantılıdır. Postmodern “metafiziki” düşünürken, farklılaşan kuvvetler, gücün ya da arzunun kuantomları, şart koşuyor; ama bu kuvvetlerin, postmodern düşünürler tarafından yorumlanma tarzlarında hatırı sayılır farklar vardır. Arzu fark açısından tanımlanabilir; yine de libidinal tatminin hiçbir bağlantı yerinin olmadığı, ana başkılığın da bulunmadığı alanı olarak faal olabilir.” (Wyschocrod, 2002: 344) Kaynakları bakımından eklektik, dışavurumları bakımından sentetik ve birleştirici olan postmodern kuram, çağdaş toplumdaki indirgenemez çoğulculuk ve çeşitliliği yadsımaz. Zira çağdaş toplumu gelenekselin karşıtı olarak modern kılan da bu çoğulculuk ve çeşitliliiktir: “Postmodernizm ile çoğulculuğun kapısı açılmış, tarih ve gelenek içeri alınmıştır.” (Özkeraz, 2007: 129) Ancak bu çoğulculuk belirgin ilke uyarınca düzenlenip bütünleştirilemez; bu duruma şekil ve anlam kazandıran herhangi bir denetleyici, yönlendirici yoktur. Toplumun tüm kesimlerinde tesadüfi, yönsüz bir akış vardır. Alanlar ve kesimler arasındaki sınırlar çözümlüp dağılarak postmodern parçalanma durumunu yaratır.

Dar anlamda olumsuz diyalektik ve yapı bozumu olarak tanımlanan postmodernizmin sözlük anlamı “tam şimdi'den sonra gelen”dir. Ön ekinin ‘neo’ değil, ‘sonra’ anlamına gelen ‘post’ olması ve ‘geçerli, güncel’ anlamına gelen modern sözcüğünden oluşması bakımından sözcüğün kendisi de bir problemdir. Modern sonrası anlamına gelen terim, paradoksal çağrışımları barındırır: Burada dikkat edilecek nokta, modernizmden önceki sözcüğün “neo” değil, “post” oluşudur. “Neo-modernizm” olsa, “yeni modernizm” anlamına gelirdi; ancak “postmodernizm” olunca anlam değişiyor. “Post”, “-den sonra” değil, “-den kaynaklanan, -den devam eden ama ondan ayrılan” anlamındadır. a) O halde öncelikle postmodernizm, modernizmden esinlenen ama ondan farklılık gösteren bir akım demektir. b) Yine öncelikle dikkat edilecek nokta, bu sözcüğün millî, kültürel sanat türlerinin sınırlarını aşmış olmasıdır. Ve de tekrarlıyorum, postmodernizm sanat ve kültürün de sınırlarını aşarak çağdaş toplumların belli özelliklerini vurgulamada kullanılmaktadır.” (Menteşe, 1995: 274-275) Postmodernizm, modernizm ile eleştirel bir diyalog içinde olmasına rağmen onu reddetmez; zira ‘post’ olmak ‘anti’ olmak anlamına gelmez. Değişmeye, nitelenen gerçekliği izleyen ancak ondan farklı bir gerçeklik ve düşünme biçimine atıfta bulunur. Tüm bu kullanımların ortak noktaları tarihte benzersiz

karakteristik özelliklere sahip evreye girilmesi ile toplum ve sanat alanındaki postmodern teorilerin farklılıklarına rağmen içi içe geçmesidir.

'Güncel olma'nın ve olma isteği'nin farkındalığı niteliğindeki modernite, yeni, geliştirilmiş ve değiştirilebilir bir düzenlemedir. Postmodernizmin hem *pro* hem de *anti* versiyonları bu değişim ve dönüşüm dinamiğini, kopuş olarak değil, sonuç, devam, yoğunlaşma ve genişleme olarak değerlendirirler. Bu iki tarihsel dönem arasındaki fark, değerler ve inançlar ile ilgilidir.

Postmodern dönüş, kitle kültürüne karşı düşmanlığın reddini temsil eder ve tamamen yeni bir koşula doğru ilerler. Amerikalı sanat eleştirmeni Hal Foster 'direnişin postmodernizmi ve reaksiyonun postmodernizmi' ayrımına giderken Jencks, *saf uyanış* (yeni olduğu halde eski gibi görünme); *radikal eklektizm* (stillerin ve referansların ironik bir şekilde karıştırılması, farklı tarzların bir araya getirilmesi, geleneğe daha eleştirel bir tutum takınılması); *yapısökümcülük* (Jacques Derrida'nın fikirlerinden etkilenilerek 'form fonksiyonu izler' anlayışının yerine stilistik aşırılığın getirilmesi); çoğulculuk ve kolaj benzeri tasarım anlayışının birleştirilmesi); *karmaşa ve kaos* (kaos ve düzenin etkileşim halinde olduğu, evrenin ve yaratımların yeni bir kozmik üstanlatısı olduğunun savunulması)(Kumar, 2013: 151-167) olmak üzere dört aşamalı tasnif eder.

Postmodernizm, çok değerliliği ve birden çok anlama sahip olmayı, çoklu kodlamayı savunur. Bir tek anlamının, formülün, varlığın herkese empoze edilmesi değil, daha özgür bir tarz içinde çağrışımlar yakalama ve bağlantılar kurmayı amaçlar. Saf ve doğru olanının yerine geniş kültürel arenaya ulaşmayı tercih eder.

Mimari, edebiyat, fotoğrafçılık, sinema, resim, video, dans, müzik gibi pek çok kültür ve sanat alanında kendini gösteren postmodernizm, aydınlanma çağının akli ve bilimi kutsallaştıran söylemini reddedmiştir. Belirli faktörlerin merkeze alınıp putlaştırılmasına karşı zihin-varlık ayrımı yapmak anlamsızdır. Bu nedenle objektif realitenin akılla açıklanabileceği tezi de yadsınır. Evrensel akıl diye bir şey olamayacağı; akıl değil akılların var olduğu ileri sürülür. Temeli belirsizlik ve çelişkiyle yüklü postmodernizmin temel karakteristik özellikleri kültürel anlamda düzleşmenin etkili olması, modernizmin elitist tavrına postmodernizmin karşı çıkması; bilgili olmanın değil ironinin tek seçenek olarak sunulması; yeni tarz, stil, tür ve ortam kombinasyonları için saflığın bozulması; metinlerarasılık, diğer metinlerin imlenmesi, alıntılar yapılması; eklektik bir yönelimin, farklı sanatsal dizgelerden alınan öğelerin yeni bir dizge içinde yeniden kullanılması; orijinali bulunmayan kopyaların yaygınlaşması; anlam ve temsil aşamasında kriz yaşanması; benliğin öz değil süreç olarak görülmesinin terk edilerek simülatif kimliklerin var olması şekilde sıralanabilir.

Kültürel modernizme verilen bir yanıt niteliğindeki postmodernizm, geleneği ret değil, geleneğin kabul edilişi, birçok geleneğin birleşimi, geleneklerin sentezidir: "Postmodernizm temelde herhangi bir geleneğin yakın geçmişle eklektik bir harmanlanmasıdır: Modernizmin hem sürdürülmesi hem de aşılmasıdır. Postmodernizmin en iyi çalışmaları karakteristik bir şekilde çift-kodlanmış ve ironiktir; çoğulculuğumuzu en iyi şekilde bu heterojenliğin kavramasından ötürü, çift kodlama ve ironi yoluyla oluşturulan gelenekler arasında engin bir tercih yelpazesi, çatışma ve süreksizlik doğurur." (Jencks'den aktaran Kumar, 2013: 130) Anlamı çoğalan ve yayılan postmodernizm, sosyal ve kültürel dönüşümlerle bağlantılı olarak popüler yelpazede de varlığını sürdürür. Postmodernizmin çoğalan anlamlarından bazıları güncel toplumsal değişimler; bu değişimleri tanımlamak, açıklamak amacındaki fikirler; yaratıcı yaklaşımlar; farklı ve kapsayıcı bir sözcük şeklindedir.

Postmodernizmin Sonlandırdıkları

Postmodernizm, modernizmin bazı yönlerini reddederken bazılarını devam ettirir ve genişletir. Geniş uygulama ve potansiyel anlayış yelpazesine sahip postmodernizm, elastik bir eleştirel kategoridir: "Kültürel bir hareket olarak (bir ideoloji, teori ya da program olarak değil) postmodernizmin basit bir mesajı vardı: Ne olsa gider (anything goes). Bu bir başkaldırı sloganı değildir, kaldı ki aslında postmodernizm de isyancı değildir. Günlük yaşam sözkonusu olduğu sürece modern insanların başkaldırabileceği ya da başkaldırması gereken pek çok ve çeşitli şeyler ve yaşam modelleri vardır; postmodernizm aslında her türlü başkaldırıya olanak tanır. Ama kolektif ve bütünsel bir başkaldırı için

öngördüğü tek bir büyük hedef yoktur. “Ne olsa gider” şöyle yorumlanabilir: Siz başkaldırmak istediğiniz her şeye başkaldırabilirsiniz, ama ben de başkaldırmak istediğim özgül şeylere başkaldırayım. Alternatif bir söyleyişle, kendimi tamamen rahat hissediyorum diye her şeye başkaldırmayayım.” (Heller, 1992: 81) Postmodern yaşantılarla birlikte gerçekliğini yitiren dünyada “Bu ‘dünyayla ilgili tüm kavramlar...’ elimizden ‘kayıp gitmekte’. Kavramlar çürüyor, çünkü işaret edecekleri ‘gerçeklik’, onlar daha işaret edemeden başka bir renge bürünüyor.” (Argın, 1992: 118) Günümüz dünyasının spesifik karakteristikleri hakkında yeni fikirlere olanak tanıyan portatif terim, temelde 9 ‘ölüm’ veya ‘son’ olgusu ile bağlantılıdır: “artık hiçbir başyapıt, hiçbir büyük kitap üretilmiyorsa ve eğer iyi kitaplar kavramının kendisi bile sorunsal bir nitelik kazandıysa, eğer kendimizi bundan böyle metinlerle, yani geçici, derhal zamanın birikiminin kıvrımlarına geri dönmeyi amaçlayan elden çıkarılabilir eserle karşı karşıya buluyorsak, öyle ise süratle geçen bu fragmanlar herhangi biri üzerinde bir analiz ya da yorumsama örgütlemek zor, hatta çelişkili bir girişim olacaktır.” (Jameson, 1992: 119) Funda Kızıler, Modernizmden Postmoderniteye Kavramsal Bir Yolculuk adlı çalışmasında “modernlik üzerinde kökten bir düşünümSELLİK yaratması bağlamında bir katilin doğurganlığı olarak okuma” (Kızıler, 2006: 129) şeklinde özgün bir tasnif ile değerlendirdiği postmodernizmi ard arda gelen ölüm bildirileri merkezli incelemeyi gerekli hale getirir. Çalışmanın odağındaki dokuz ‘ölüm’ veya ‘son’ olgusu, bu sınıflamadan hareketle düzenlenmiştir: Öznenin ve insanın ölümü/sonu, tarihin ölümü/sonu, yazarın ölümü/sonu, yazının ölümü/sonu, metafiziğin ve temsilin ölümü/sonu, büyük anlatıların ölümü/sonu, ideoloji ve ütopyanın ölümü/sonu (Kızıler, 2006: 129-140), gerçeğin ölümü/sonu, sanatın ölümü/sonu (Eliuz, 2016: 91).

1-Öznenin ve insanın ölümü/sonu: Özne/insan, gerçek ve kurmaca evrenin anlam kategorilerinin kaynağı, nedeni ve sonucudur. Varoluşsal süreci varlığı ile biçimlendiren özne, psike, öznellik, kişilik, bilinç gibi kavramların, söylemsel tekniklerin, bilimsel yaklaşımların inşasında etkin rol alır. Marx, öznenin emeğin ve toplumsal koşullanmanın ürünü olarak tarihsel ve toplumsal bağlardan uzaklaştığını; “Freud, tümüyle tutarlı ve öz bilinçli konumdaki öznenin edimlerinin bilinçdışı arzularla biçimlendirildiğini (..) Nietzsche, öznenin salt bir kurmaca olduğunu” (Kızıler, 2006: 130) ileri sürer. Levi Straus’un “felsefenin şımarık veleti” (Kızıler, 2006: 130) dediği özne, yapısalcılıkta yok sayılır, “yitik kişi” (Rosenau, 1998: 82) olurken insani bilimlerin amacı da “insanı kurmak değil, çözmek” (Kızıler, 2006: 130) şeklinde değişir. Nietzsche’nin “kartezyen ego saldırı” (Kızıler, 2006: 130) olarak nitelediği öznenin ve insanın ölümü/sonu olgusu, yeni teknolojilerin insanı post-insan olarak nitelediği gelişim aşaması ile bağlantılıdır ve insanlığı sosyal-tarihsel bir icat olarak sorgular. “Derrida, Foucault, Deleuze, Guattari gibi postyapısalcılar, modernitenin kurucu, derinlikli, değişmez insan özü savlarına karşı çıkarak Nietzsche gibi özneyi dilsel uygulamaların kurgusu olarak değerlendirirler. (..) Derrida yapıbozum stratejisi; Foucault arkeoloji ve soykütük analizleri; Deleuze ve Guattari rizom bilgisi ve şizoanaliz yöntemleri ile modern özneyi odaksızlaştırmaya çalışırlar. (..) Luce Irigaray, Helene Cixous, Julia Kristeva, Jean Baudrillard, Jean F. Lyotard gibi düşünürlerin çalışmaları ile özensizlikten antihümanizme ulaşırlarken Derrida öznenin, Foucault (özne olarak) insanın ölümünü bildirir.” (Kızıler, 2006: 130-131) Foucault, insanı ve Tanrı’yı aynı anda öldüren Nietzsche’yi kayıtsız şartsız onaylar ve insani bilimlerin temelini bilen özne değil, insanı oluşturan ve kuran söylemsel pratikler olduğunu ileri sürer ve modern insani bilimlerin insan merkezli yaklaşımlarını reddeder. “Touraine özneyi hem Apollon’cu hem de Dionysos’çudur diye tanımlar. Ardından da modernizmin böylesi bir özne anlayışını önce uyuttuğunu, şimdilerse ise onun yeniden doğumuna tanıklık ettiğini yazar.” (Kahraman, 1995: 4) Derrida ise, modern felsefenin ve batı düşüncesinin özne merkezli yapısına tepki göstererek “öznenin merkezileştirilmesi(ni)” (Kumar, 2013: 157) önerir. Tüm bu görüşlerde söylemsel kurmacanın merkezindeki öznenin/insanın, hem beden hem çözümleme bakımından yapılandırma süreçlerinde üretilen bir nesneye dönüşümüne dolayısıyla ölümüne dikkat çekilir.

2-Tarihin ölümü/sonu: Tarih, belli bir amaca dönük olarak niceliksel ve niteliksel olarak ilerleyen süreçlerin toplamıdır. Tarihsel olayların tamamen son bulması anlamına

gelmeyen, postmodernistlerin ilerleme fikrindeki şüphecilikle ilgili olan, ilerlenen amaca ulaşıldığında ortaya çıkan tarihin ölümü/ sonu olgusu, tarih yazımındaki tartışmalar, olaylarda birlik veya yönün bulunmadığı düşüncesi ile ilişkilidir: “Postmodernizm bir dünyanın sona erişini haber verir. Aydınlanmış rasyonalizm ve onun metafizik ve pozitivist değişkelerinin dünyası... beyaz, erkek ve Avrupa merkezciolan bir dünyanın sona erişini... şu da eklenmeli ki; sona eren resmi, evrensel, birleşik, ırkçı, emperyalist Tarih'tir; bu noktadan itibaren bu Tarih bitmiştir. Böylece Tarihin sonu, tarihlerin başlaması anlamına gelir. (..) Makro anlatılara karşı mikro anlatıları ön plana çıkaran postmodern tarih yazımı, çizgisel, ilerlemeci, merkezileştiren modern tarih anlayışını soykütük ve arkeoloji analizleri ile düzensiz ve çok katmanlı çizgilere bölerek kesintili duruma getirir.” (Kızıler, 2006: 137) İki dünya savaşı ile Avrupa odaklı şekilde biçimlenen tarihin yıkılışı, ulusal/ milli tüm şovenizmleri sona erdirir: “K.H. Chen tarafından bu durum, şu şekilde ifade edilir. Postmodernizm bir dünyanın sona erişini haber verir. Aydınlanmış rasyonalizm ve onun metafizik ve pozitivist değişkelerinin dünyası... beyaz, erkek ve Avrupa merkezciolan bir dünyanın sona erişini... şu da eklenmeli ki; sona eren resmi, evrensel, birleşik, ırkçı, emperyalist Tarih'tir; bu noktadan itibaren bu Tarih bitmiştir. Böylece Tarihin sonu, tarihlerin başlaması anlamına gelir. (..) postmodernizm, tekil, çizgisel ve homojen modern tarihin yerine tarihlerin çoğulluğunu getir(ir) ve dünya (da) bir öykünce (fabl) haline gelir.” (Kızıler, 2006: 137-138) Yirminci yüzyılın sonunda tamamen bağımsız, tarafsız, değiştirilmemiş, bozulmamış bir tarihin olanaksızlığı ile nesnel tarihin dolayısıyla kurgu ile gerçeklik arasındaki tüm bağıntıların kopuşu aynı dizgeye taşınır.

3-Yazarın ölümü/sonu: On dokuzuncu yüzyıla kadar geleneksel ‘Tanrı-anlatıcı’ konumundaki yazarın her şeyi kuşatan sabit ve monolojik yapısı, metinlerarasılık gibi yeni yöntemlerin yaygınlaşması ile metin üretimine paralel şekilde değişime uğrayarak farklı rollere evrilir. Kurallar, yasalar, ilkeler koyan, bilgilendiren, eğiten, yönlendiren ve metnin her aşamasında etken olan yazarın postmodern metinle birlikte geri çekildiğine; okurun tam bir özerkliğe kavuştuğuna ve odak noktasına geçirildiğine dair bu duyuru, Barthes tarafından yapılır: “Artık biliyoruz ki, metin tek bir “tanrıbilimsel” anlamı (Tanrı konumundaki yazarın “mesaj”ını) ortaya koyan bir sözcükler dizisi olmayıp hiçbiri de özgün olmayan çeşitli yazıların karışıp çarpıştığı çok boyutlu bir uzamdır. Metin, kültürün sayısız kaynaklarından alınma alıntılarının bir dokusudur.” (Barthes’tan aktaran Culler, 2008: 97) “Tek anlamlılıktan çok anlamlılığa evrilen açık yapıtlar evreninde yüzyıllardır uyuyan güzeli uyandırmanı zamanı gel(diğinden)” (Kızıler, 2006: 168) “okurun doğumu pahasına gerçekleşen” (Koçak, 1996:168) bu ölüm, çağın hiyerarşik ve seçkencilik karşıtı ruhunun edebi sürece dahil olmasıdır: “Okur, bir yazı’yı oluşturan tüm alıntılarının hiçbiri kaybolmadan kaydedildiği yerdir; bir metnin bütünlüğü kökeninde değil, ulaştığı yerde bulunur, ancak ulaştığı yer artık belli bir kişinin özelliklerini taşıyan bir yer değildir: Okur, tarihi, biyografisi ve psikolojisi olmayan bir insandır; yazı’yı oluşturan tüm izleri aynı anda tutan biridir yalnızca.” (Barthes, 2013: 68) Yazarın tümel yaklaşımı ve belirli öğelere dayanan anlatımı yıkılarak parçalı, kopuk, belirsiz bir yazın ancak okurun metne dahil edilmesi ile çeşitli ve farklı yorumların deviniminde mümkündür: “Bir metni her farklı okur yeniden bir daha, bir daha yaratır; özellikle Post-modern okur, yaratmak, üretmek için yaratılmıştır. Yapıtın dışından gelecek dayatmalar, koşullandırmalar ona etki etmez; yapıyla oynar, ona bir heykeltıraş gibi biçim verir, ruh verir; çıkış emrini yapıt verir, yönü belirleyen rehberlik eden okurdur.” (Özbek, 2013: 16) Postmodern metin, üsluptaki özgünlüğü ve ustalığı reddederken bu karşı çıkışın kaynağı olan bilinç düzeyini de ortadan kaldırmak ister. Böylece büyük-küçük, önemli-önemsiz insan ve eser ayrımlarına son verir. Yazarın ölümü ile paralel olarak biyografinin de modası geçer, geçmişte kalır.

4-Yazının ölümü/sonu: Yazarın ölümü bildirisinin devamında kitle kültürü ve yeni yazının yüceltildiği bir süreç devreye girer. “1969 yılında Playboy dergisinde yayımlanan ‘Geç Şu Sınırı-Kapat Şu Boşluğu’ (Cross the Border-Close the Gap) adlı yazısına ‘hemen hemen günümüzün tüm okur ve yazarları modernist yazının ölüm-kalım savaşı vermekte, postmodernizmde doğum sancısı çekmekte olduğu gerçeğinin bilincinde’ diye başla(yan) Fiedler(in)” (Kızıler, 2006: 165) yaklaşımı, gerek pornografi içerikli bir dergide edebi/sanatsal bir metnin yer alması ile işaret edilen algı yanıltıcı niteliği gerekse içeriğinde sınırlara, kurallara, yasalara başkaldırı bulunması bakımlarından seçkin modernizme manifesto kimliğindedir. Bu yazı ile sanatçı/ eleştirmen/ izleyici/ okur/ uzman/ amatör

gibi kavramlar arasındaki uçurum/ mesafe kapanır; “eski Tanrı gibi eski roman (da) öl(ür).” (Kızıler, 2006: 165) Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında modern yazının öldüğü; ironik duyarlılığa yönelen ve analogik bakımdan romantizm ile bağlantı içinde olan postmodern yazının doğduğu ileri sürülür.

5-Metafiziğin ve temsilin ölümü: Metafizik, mutlak üzerinden ölümün üstesinden gelmenin hedeflendiği; yaşama ve ölüme anlam veren varlık durumlarının ve ilkelerinin inceleme alanıdır. Deneyimlenemez hiçliğin karşılığı olan varoluşun olanaksızlığının olanağı halindeki ölüm, postmodern süreçle birlikte kurumların, pratiklerin, geleneklerin onaylanmasının veya eleştirilmesinin imkansızlığı ile bütünlenir. Bu durum, sonluluğun temelini sonsuzluk olması açısından metafiziğin/ temsilin ölümünü, yeni karşılıkların ve gerçekliklerin inşasını zorunlu kılar. “Yapıbozum stratejisi ile Batı felsefesinin temel dayanaklarını yerinden oynatan Derrida, Nietzsche ve Heidegger’in görüşlerinden hareketle Batı felsefesinin *varlık metafiziği* olduğunu ileri sürer. Varlık düşüncesinin felsefesini yapan batı metafiziğinin varoluş düşüncesine; varoluşun şimdi ve burada olgularına bağımlılığını işaret ederek ancak o an içinde deneyimlenen algısal dünyanın bizzat kendisi olduğu görüşüyle karşı çıkar. Metafiziğin ise, ikili karşıtlıklar yoluyla işleyen bir ilk ilkeye, temel düşünceye dayandığını, olguları erekbilimsel açıdan değerlendirmenin hiyerarşik düzenlemeye varışı kaçınılmaz kıldığını savunur. Foucault ise, delilik, cinsellik, suç gibi modernizmin dışladığı olguları araştırır. Aşkın öznenin ve değişmez insan özü görüşlerine dayanan hümanist metafiziğin salt kendi egosunun yansıması olduğu için öteki algısını benimsediğini; farklılık ve ötekiliği baskılayan totaliter yönünün bulunduğunu ve gerçek ile ilgili tezlerin dile ve temsile yayılan güç iradesiyle bağlantısını analiz eder. (..) Nietzsche ve Heidegger’in batı felsefesinin temel dayanaklarına yönelik eleştirel çalışmalar ile metafiziği sekülerleştirmesi; Horkheimer ve Adorno’nun Aydınlanma düşüncesindeki baskı ve totalite biçimlerini ortaya çıkarması postmodernistlerin yolunu açar. Böylece açılan yolda ilerleyerek kendilerinden önceki düşünürlerin çalışmalarını köktenleştirir, batı metafiziğinin temellerini çökertir ve sonunda metafiziğin ölümünü duyururlar: modernlik metafiziğin son evresidir ve postmodernizm de daha sonra yeni bir başlangıcın olmayacağı bu sonun eğretilmeli dışavurumudur. (..) Doğrunun da yalanın da kurmaca olduğunu savunan Nietzsche’nin izinde, modern gerçek kavramını güç dürtüsünün bir sonucu olduğu gerekçesiyle yadsıyan Derrida, Foucault, Lyotard, Baudrillard, Vattimo, Fax, Norris, Nrtton gibi postmodern düşünürler, öznenin, insanın ve metafiziğin ölümü ile temsilin ölümünü de ilan etmiş olurlar.” (Kızıler, 2006: 132-133)

6-Büyük anlatıların ölümü/sonu: Lyotard’ın “totalitarizme yol açan özgül bir dünya yorumu” (Heller-Feher, 1993, 7) olarak nitelediği büyük anlatı, çoğunlukla modernizme ait ilerleme, aydınlanma, rasyonellik, özgürlük, evrensellik vb. temel kavramların şekillendirdiği kurtarıcı ideolojileri içeren klasik metinlerdir. Postmodernizm ile karar verme ve değerlendirmede tek bir totaliter üst anlatının veya ölçütün değil ‘her şey gider’ ilkesinin geçerlilik kazandığı; farklılığın ve çokluğun dil oyunlarının egemen olduğu minör metnin inşası devreye girer. “Aydınlanma ile başlayan sürecin idealizm ve tarihselcilik gibi büyük anlatı formları, postmodernizmin bilinen değil bilinmeyen merkezli üretimi ile geçerliliğini yitirir. Bu bağlamda büyük anlatıların tümel bütüncüllüğü yerine küçük anlatıların tikel çoğulculuk, dil oyunlarında eşbiçimcilik yerine ayrı biçimcilik, makro politikaya karşı mikro politika ön plana çıkar.” (Kızıler, 2006: 134) Majör söylemin sorgulandığı büyük anlatıların ölümü/sonu olgusu, yerleşik düşüncelerin, politikaların, dil oyunlarının, sistemli teorilerin, totaliter dil yapılarının, egemen söylemin reddedilmesi yoluyla hiyerarşik yapının bozulması; kültürlerin ve söylemlerin çoğulluğunun kabulüdür. Aynının veya tümelin değil, farklılığın ve çokluğun öncelendiği bu yönelimle kavramsal dizgeler yıkılarak yenilenir; yapı bozuma uğratılır.

7-İdeoloji ve ütopyanın ölümü/sonu: Modern çağın bilgi anlayışının ürünü olarak nitelenmesine rağmen daha eski dönemlerde de varlık bulan ideoloji, insanları belli bir hedefe yönlendiren temel ve vazgeçilmez disiplindir; “dünya, evren, toplum ve insanla ilgili duygu düşünce ve inançlar toplamı” ve “sınıflı toplumlarda, egemen sınıfların çıkarına hizmet edecek şekilde çarpıtılmış gerçeklik kavrayışı” (Demir ve Acar, 1997: 97) olmak üzere iki şekilde tanımlanır. İnsanlık varolduğundan beri mitler, dinler, gelenekler tarafından yaradılış, doğa, tanrı, toplum ve siyasal iktidar bağıntılı olarak inançlar, kurallar, normlar, değerler, ilkeler ve olması gerekenler görünümündeki ideoloji,

modernizmle bütünleştirici sosyo-politik bir modele evrilir. “Dramatik değişim ve kopuşların gerçekleşmemesi ile ortaya çıkan tarihin ölümü ile geçmişe ait ideolojik yönelimlerin de yeni toplumsal düzene karşılık gelmediği savunulur. İdeoloji ve ütopyanın ölümü, yapılan devrimlerle eylem düzeyinde de yaşanır. Sosyalizm, liberalizm ve iktisat gibi ideolojilerin sonlanması, ütopyanın da sonlanmasına sebep olur. Daniel Bell-İdeolojilerin Sonu kitabında teknolojinin gelişmesine bakarak yakın bir gelecekte sosyalizm, liberalizm gibi ideolojilerin anlamını yitireceğini, teknolojik gelişmeyi yakalayan toplumların benzer yapı ve kültüre sahip olacağını ileri sürer.” (Kızıler, 2006: 138-139) Belli bir döneme ait doğruların, etiğin, bilginin, gerçekliğin sloganik ifadesi halindeki bu kavram, yeni bir insan, yeni bir toplum ve yeni bir dünya tasarımı sunan postmodernizm ile çok kimlikli, çok anlamlı, çok katmanlı, yerel, parçalı, karmaşık, kaygan, hareketli, gri alanları giderek artan, homojen bir anlayışa dönüşür. Bağlantılı şekilde toplumların gelecek beklentilerinin yansıdığı ideal ve mutlak olana ulaşma arzusunu içeren ütopyalardaki siyasi ve sosyal toplum tasavvurları da değişir ve distopyalar üretilir.

8-Gerçeğin ölümü/sonu: Gerçek dünya ya da gerçeklik düşüncesi, insanın aklın ve dinin mutlak, kesin, doğru, evrensel ilke ve mesajları çerçevesinde ulaştığı dilden ayrılmayan hatta dilin kendisi olabilen kodlar ve bağlamlardır. Modernizmin aklın ve bilimin kullanımı ile ulaşılabilir tek bir gerçeklik olduğu görüşünün aksine postmodernizmin insanı silikleştiren kolektif yapılardan kurtarmak ve özgürleştirmek için göreceli bir gerçeklik anlayışı vardır. Her şeyin kusursuz şekilde üretildiği (Baudrillard, 2005: 54) Postmodern evrende ve metinde, gerçek üretilendir; gerçeklik, hakikat ve nesnellik duygusunun başarılı ve etkili biçimde yaratıldığı, eylemci özneye gerek duyulmayan simülasyondan ibarettir. Dolayısıyla gerçeklik ve temsil arasındaki ilişki üzerine felsefi düşüncelerle oluşturulan gerçeğin ölümü/sonu olgusu, postmodernizmin mutlak doğru arayışını terk ederek geçici, yüzeysel ve görünür olanı tercih edışıyle bağlantılıdır.

9-Sanatın ölümü/sonu: Sanat, modernleşme süreci ile tanımı düşünölmeye başlanan, modernist akımların ve hareketlerin manifestolarında cevabı aranan çok katmanlı bir sistemin adıdır. Bir değişimi işaret eden sanatın ölümü tezi, Arthur Danto tarafından G. W. F. Hegel’in hakikati arayan sanatın kökeninin, sanatçıda, sanat nesnesinde olmadığı, kendi hakikatinde, kendi ontolojisinde veya felsefesinde olduğu görüşü ile mutlak tin’in bilincine varmanın en üstün ifadesi olan ‘modern’ olarak tanımladığı romantik dönem sanatına ilişkin savın uyarlamasıdır. “Sanatın sonu demek, muhakkak ki, bundan sonra sanat eserlerinin olmayacağı demek değil... Sona eren aslında belli bir anlatı. Sanatın, buluşların tarihini ileriye taşıması ve yeni atılımlar yapması ile ilgili anlatı.” (Danto, 2010: 73) Avangard sanatın misyonunun sanatın özünü keşfetmek olduğunu ileri süren Danto, Hegel’in modernizmin uyanmasıyla ilgili görüşünü postmodernizme tatbik ederek sanat tarihinin “tüm sanat dallarının gerçekliğin temsilini kurmaya yönelmesi (gerçeği algılama-gerçeğin temsili); teknolojinin belirleyici olması (..) sanatın artık felsefeye dönüşmesi ve kendi kendini sorgulaması” (Danto, 2010: 143) şeklinde üç aşamasından söz eder. Bu yeni söylem ve estetik anlayışında sanatçının aklına gelen her şeyi, bir ön tasarım ya da düşünce söz konusu olmaksızın ortaya koyacağına; gerçeklik kaynağının sanatsal ürün kabul edileceğini; bunun da sanatın ölümü anlamına geleceğine dikkat çekilir.

Funda Kızıler tarafından tasnif edilen bu ölümler/sonlar, postmodernizmin tükeniş ya da sondan yeniden doğması olarak okunabilir. Batı odaklı düşünce kalıplarının ölümü, modern düşünceyi dışlayan ve hiyerarşik, indirgemeci özelliklerini sonlandıran belirsizlik, hiçlik, anarşi, kaos ortamı yaratır: Postmodern, modernin içinde sunulamayanı, sunulmamanın kendisinde ileri götüren olacaktır: güzel biçimlerin tesellisini, ve elde edilmez olanın kolektif nostaljisini paylaşmayı mümkün kılan bir zevk uzlaşımını inkar edecektir; bunlardan hoşlanmak için değil, sunulamayanın güçle bir anlamını veren yeni sunulmamaları araştıracaktır. (..) yazar ve sanatçı, *yapılacak olmakta olanın* kurallarını formüle etmek için kuralsız çalışmaktadır. Çalışma ve metnin bir *olayın* karakterlerine sahip olması olgusu doğar. Onlar daima yazarları için geç gelecekler, veya aynı ölçüde olmak üzere, gerçekleşmeleri daima hemen başlayacaktır. *Postmodern*, geleceğin (*post*) evvelkiliği (*modo*) paradoksuna göre anlaşılacak zorunda kalacaktır.” (Lyotard, 1994: 158) Böylece, yüksek ve alçak kültür arasındaki geleneksel ayrımlar erozyona uğrar; görsel medyanın yaşamı gittikçe artar; anlam ve iletişim hakkındaki işaretlerin dünyayı nasıl anlattığı ile ilgili fikirler sorgulanır; insan kimliğinin tanımlarının değiştiği/ değişmesi

gerektiği savunulur; insan ırkını anlatmak için öyküler anlatılır ve ilerleme fikri hakkında şüphecilik belirir.

Postmodern teori, Aydınlanma değerlerini toplumsal kontrol ve iktidarın uygulanması için mazeret olarak görür; Funda Kızıler, teorinin görünürlüğünün 12 temel gösterge ile varlık bulduğuna dikkat çeker:

- Belirsizlik ve parçalanma: nesnellik, bütünsellik, gerçek, zamandışı, evrensellik görüşlerinden kopulması; düşünce ve eylemlerde belirsizlik, kesinsizlik, görecelik ve parçalılığın anlam kategorileri durumuna gelmesi.
- Fragmanlaşma ve şizofreni: gerçekliğin çoğullaşması, belirsizlik ve parçalanma olgularının özneye yansımaları, bütünselliğin odaksızlaştırılması.
- Ben'in/ belleğin yitimi: sanal gerçekliğin egemenliğinde geçmişe bağlılığın ve yönelmenin yitirilmesi; geçmişin imha edilmesi; başlangıcı ve sonu olmayan bir şimdiki zamana dönüşmesi.
- Derinlik yitimi: yüzeyin ve yüzeyselliğin merkeze alması.
- Yapıbozumu ve metinselleşme: her şeyin metne dönüşmesi; metinlerin, başka metinlerle yolunun kesişmesi ve başka metinler üretmesi.
- İroni: yansıma ve gölgeye özgü ironi egemen olması; farklı bakış açılarının ortaya konulması.
- Eklektizm: farklı geleneklere açıklık, çoğulculuk ve çeşitlilik ile bağlantılı olarak her tür birlik ve bütünlüğe karşı çıkılması.
- Olumsuzluk ve ontoloji: her alanın/kavram bilgi düzleminde değil, varoluş düzleminde sorgulanması.
- Aporia: çıkışın olmaması; bilginin varlığını reddedilmesi; şüphecilğe, sonu olmayan bir karamsarlığa ve nihilizme sürüklenilmesi.
- Nihilizm ve kinizm: umutsuzluk, bozgunculuk, anarşizm, taşkınlık, çılgınlık, ölüm ve intihar gibi farklı görünüşlerin yaygınlaşması.
- Ötekilik: kimlik ve farklılık yaklaşımlarının ön plana çıkması.
- Retorik ve hermeneutik: konuşma ve yorumlamanın öncelenmesi.
- Çoğulculuk: bütünü, tamlığın, birliğin bitmesi; modernizmin, kültürel, geleneksel, ideolojik, yaşamsal, dilsel birlik ve bütünlük iddialarının yadsınması. (Kızıler, 2006: 140-150)

Bu özelliklere melezleşme, katılma, karnavallaşma, metinsellik, üretim, süreç, taklit, küçük tarih, küçük medya, pop kültür, şizofreni, arzu, yerellik, içkinlik, yerellik, indeterminizm, şüphecilik, siborg, saklama, metinlerarasılık, çeşitlilik, birleştirme, içkinlik, metropol, mekansızlık, zamansızlık, geleceğe dönüş, her şey gider vs. nitelikler de eklenebilir.

Bugünün entelektüel dünyasında büyük bir etkinlik ve popülerite kazanmış olan postlu tamlamalar ile bir aşma durumunu betimleyen postmodernizm, modern olarak tanımlanan dönemin sonrasını, o dönemin aşılmasını ifade eder: "Postmodernizm, esas itibarıyla, kısmen birbirinden farklı olan dört akıma verilen isimdir: Calhoun'un önerisini takip edersek, bunlardan birincisi modernizme karşı alınmış sanatsal bir tavır, ikincisi felsefede özcülüğe/fundamentalizme karşı duruş, üçüncüsü yapısalculuk sonrasından doğan kuramsal ve/ya eleştirel bir konum, dördüncüsü ise moderniteden yeni bir devre doğru toplumsal, iktisadi ve siyasi bir geçişin yaşandığı iddiasıdır. (Tezcan, 1994: 33) Kültürel bir çerçeve olan bu karşı duruş, büyük yığınların sürekli tüketmesi ve sermaye birikim sürecinin işlerliğinin sağlanması ile tüketimin fiziki bir süreç olmaktan çok imgeler ve imajlara yöneldiği bir oluşumdur. Yenileme ve yenilerken yok etme üzerine inşa edilen sanatsal, felsefi, ekonomik, toplumsal, siyasi ve en önemlisi kuramsal/eleştirel dönüşümlerin karşılığıdır. "Postmodern metot, eleştirel soykütüksel tarihtir. Soykütüğü

basitçe, bugün ne isek, bu duruma nasıl geldiğimizi betimler... Postmodern soykütüğü bir benlik bilgisi varsayıyorsa eğer, soykütüğü yoluyla bilinen benlik artık yalınkat, birleşik, eksiksiz ve bütün bir benlik olmayıp karmaşık, dağınık, huysuz ve zedelenebilir bir benliktir (..) Modernist sanatın ince işçiliğinin, biçimsel bilgiçliğinin ve estetik talepkarlığının aksine, yüksek kültür ve popüler kültür biçimlerini karıştıran, estetik sınırları altüst eden, sanatın alanını reklam imgelerini, televizyonun oldukça değişken mozaiklerini, soykırım sonrası nükleer çağın deneyimlerini kapsayacak denli genişleten ve her zaman tüketim kapitalizmini çoğaltarak üreten postmodernist sanat bölük pörçük ve eklektikti. Yüksek modernizin ahlaki ciddiyetinin yerini ironi, pastij, kinizm, ticari tutum ve kimi durumlarda dobra bir nihilizm aldı.” (Küçük, 2011: 362, 409-410) Belirsizlik ve parçalanma, fragmanlaşma ve şizofreni, bellek yitimi, derinlik yitimi, yapıbozumu ve metinselleşme, ironi, eklektisizm, olumsuzluk ve ontoloji, aporia, nihilizm, ötekilik, çoğulculuk göstergeleri etrafında şekillenen ve süreklilik gösteren çift hatta çoğul kodlu karşıtlıklar evrenidir: “İkili karşıtlıklara dayalı modernliğin ‘ya o ya bu’ mantığına karşı postmodernlik her ikisi ‘de/ve’yi ortaya sürüyor, birbiriyle çelişen boyutlara sahip çok işlevli yapılara ve malzemelere yöneliyordu. Modernliğin yapısı bitmiş bir yapıyken postmodernliğin yapısı bitmemiş, kullanıcının edimleriyle değiştirilebilen bir yapıydı. Modernlik ideal insan için inşa ederken, postmodernlik halk için, gündelik hayatı içindeki somut insan için inşa ediyordu.” (Çabuklu, 2004: 20) Her zamansal/ tarihsel sürecin kendine özgü ve tekrarlanamaz sanatını yaratması algısının aksine postmodernizm, temel ilkelere ve düzenli bir işleyişe sahip değildir. Düzensizliğin düzeni, parçalanmanın bütünlüğü, yenilenişin eskimesi etrafında kuralsızlık kurala dönüşür.

Sonuç

1960’lı yıllarda geleneksel/ yansıtmacı sanat anlayışına, sosyal/ kültürel modernizmin mutlak doğrularına/ söylemlerine/ efsanelerine ve estetik modernistlerin seçkinliği ciddiyetine karşı sanat/edebiyat alanından gelen bir başkaldırı devreye girer. Kaynağı hiçbir sınır tanımayan *çoğulculuk* olan sıradışı/ alışılmamış bu başkaldırı, daha önceki metinleri kullanır; ancak onların inşa edildiği biçimsel ve biçimsel dizgeyi, tek ve mutlak olmayı eleştirir. Özne biçimlerin estetik tabuları ve kalıplaşmış ölçütleri yıkılarak ulaşılan başkaldırının adı, postmodernlerdir.

‘Avrupa’da gezinen hayalet’ olarak nitelenen postmodernizm, mimariden zoolojiye kadar her kültürel disiplinin (biyoloji, ormancılık, coğrafya, tarih, hukuk, edebiyat ve tüm sanat dalları, tıp, siyaset, felsefe vb.) üzerinde iz bırakan ve hâlâ geçerliliğini sürdüren/ sürdüreceği bir kavram projesidir. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı içinde Batıya dönük sorgulamaların başladığı, alternatif düşüncelerin üretildiği postmodern dünyanın anlamı yoksunluk, nihilizmdir; tekelciliğe, sömürgeye, sosyalist enternasyonalizme, ateizme sonudur. Buhar makinesinin üretimde kullanılması, elektriğin üretime uygulanması, mikro elektronik ve biyokimya alanlarında özellikle biyoteknoloji ve gen mühendisliği alanlarında gelişmeler yapılması, postmodern süreç içinde bilim ve teknoloji alanına odaklaşan ve etkili olan 3 teknolojik devrimdir. Bu iletişim süreci, insanın neyi ne ölçüde bileceğini, ne tür davranışlara sahip olacağını, davranış anahtarlarını denetler.

Anlam alanı geniş, karmaşık ve belirsiz olan postmodernizm teriminin tam anlamının ne olduğu ve neyi ifade ettiği hususunda hâlâ ortak bir görüş birliğine varılamamıştır. Birbirine tezat teşkil eden çok sayıda postmodernizm tanımı bulunmaktadır: Loyatard’a göre ‘gelişmiş toplumlarda bilginin durumu, ya da metaanlatılara yönelik inanılmazlık’; Harvey’e göre ‘yeni bir yapı veya düşünce tarzı’; Kelner’e göre ‘teknokapitalizm!'; Jameson’a göre ‘Geç Kapitalizm’in kültürel mantığı’; Baudrillard’a göre ‘taktikler, hipergerçeklik ve nihilizm dönemi’; Eco’ya göre ‘masumiyet çağının sonu’; Foucault’a göre ‘bilmece ve rahatsız eden bir dönem’; Adair’e göre ‘bir geçiş dönemi’; Barthes’e göre ‘nazik bir mahşer anı’; Touraine’ye göre ‘Modernlikten çıkış’; Berman’a göre ‘katı olan her şeyin buharlaştığı dönem’; Kroker ve Cook’a göre ‘bir panik kültür’; Vattimo’ya göre ‘Avrupa’nın dünyanın geri kalanı üzerinde egemenliğinin sonu’; Bell’e göre ‘sanayi sonrası toplum’; Sarup’a göre ‘muğlaklık dönemi’; Lipovetsky’ya göre ‘boşluk çağı’; Feyereband’a göre ‘ne olsa gider dediği şeyin egemen olduğu dönem’; Larrain’e göre ‘Schopenhauer ve Nietzsche’nin felsefelerinden kaynaklanan kötümserlik ve rölativizm’; Gellner’e göre ‘aşırı görelilik ve öznelcilik yanlısı

bir akımdır ya da farklı bakış açılarına sahip Nietzsche ile Marx'ın yüzyıl sonraki buluşmasında Nietzsche'nin dans etmesine Marx'ın purosuyla verdiği karşılık'tır.

Herhangi bir kuram ya da ilkeler bütünü olmayan postmodernizm, genel olarak modernizmin, modernizmin temel kavramlarından rasyonelliğin ve bilimsel temsil felsefesinin (epistemolojinin) yadsınmasıdır. Olumsuzlukla tanımlanır, farklı hatta karşıt çözümler içerir. Dolayısıyla bu kapsamlı söylem alanının paradoksu, genelde toplumun özelde sanat eserinin kendini yeniden üretilip üretemeyeceğidir. Postmodernizm, yeni bir tür düşünce ve eylem modu olarak yeniden yapılanma ve değişme ile eş zamanlıdır. Yeniden yapılanma, kapsamlı ve total bir değişmeyi süreci halindeki bu söylem, *her sorunun bir tek doğru cevabı vardır* aksiyomunu bütünüyle yadsır; her sorunun hiç ya da birden çok doğru yanıtı olabileceğini savunur. Ayrıca bu dönüşümün bir devam olmadığını; tarihsel zaman içinde yeni ve geçmişten kopuk farklı bir aşama sayılması gerektiğini; ileri teknoloji kullanan medya ve toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan dönüşümün belirleyici parametreler olduğunu öne sürer.

Liberal demokrasiden ayrılarak radikal demokrasi anlayışını benimseyen postmodernizm, bünyesinde *çok sesliliği* ve bu çok sesliliğin eylemsel özgürlüğünü barındırır. Sanat estetiğinin ölçütü *şu anda ve burada* olan postmodernizm, özgün olma tezine, seçkinciliğe, misyona, sanata, tarihselliğe, evrenselliğe, bütünselliğe, Batı benmerkezciliğine karşıdır; taklit ve popülizm, mekânsallık, yerellik, üçüncü dünyacılığı, belirsizlik ve kararsızlığı benimser. Postmodern sanat estetiğinde toplum değil, sanatçının bilinci belirleyicidir; gerçeklik yansıtılmayarak açık uçlu kavranılır; yüksek sanat ile kitle sanatı ayrımı ortadan kalkar; hümanist değerlerden ve yapısallıktan arındırılmış kişilik belirleyici olur; taklit ve yapılandırma sanatsal yapının üretilmesinde ön plana geçer.

Bir şey söylemeyi değil bir şey belirtmeyi hedefleyen postmodern eser, şimdi'den geçmişe dönük bir akışta tüm değerlerin sarsıntısı üzerinde kuruludur; şimdiye ve geçmişe aynı uzaklıktaki bir kavşaktır. Bu metinlerde gerçeğin parçalanmışlığı ve sınırlandırılmışlığına karşı, sunulan kesitin sınırları aşarak gözün ulaşabileceğinden daha geniş boyutlarda bir görüntü imlenir. Kendine yeni bir poetika, yeni bir estetik üretmeyen postmodernizm, biçimsel düzlemdeki ana özelliklerini genelde modernizmin çokkatmanlı/ çokanlamlı dokusundan alır. Böylece ilk başlangıçların soylu dinamiklerini kurmaca düzleminde yenileyen postmodern yazar, modernizmde olduğu gibi yaşamın karşıtlıklarıyla *oynar*. Postmodernist anlatıda yaygınlık kazanan *oyunsuluk* eğilimi, sanatın özüne yönelir; içerdiği ontolojik renk vurgu kazanır; oynanan sanatsal oyunda ana erek, metin olur. Çoğulculuğun doğal uzantısı olan oyun yaklaşımı, Mikail Bahtin'in diyalogsallaştırma/karnavallaştırma ve Jacques Derrida'nın yapıbozumculuk görüşleriyle koşutluk içindedir. Ancak postmodern yazarın amacı, yarattığı *karnaval* ortamında, karşıtlıklardan üst-hiyerarşiye sahip olanın üstünlüğünü elinden almaktır; modernistler gibi ideolojik bir eşitlik yaratmak istemez. Çıkış noktası anlamlandırma olan postmodern çoğulculuk, gelenekselle avangardist sanat arasında ayırım gözetmez. Postmodern yazar, geleneksel-gerçekçi yazarlar gibi öyküyü keyifle, ancak çok farklı bir estetik konumdan anlatır. Oyun, sadece estetik düzlemdeki sonsuz özgürlüğün aracı ve göstergesi değil; aynı zamanda eğlendirdiği için pragmatik bir işleve de sahiptir.

Metin aracılığıyla okurla oynanan bilmececi/ bulmacamsı bir oyuna dönüşen edebiyat, artık somut yaşamı kurgulamaz; *kendini, nasıl oluştuğunu, nasıl kurgulandığını* anlatır. Doğanın daha önce yazılmış metinlerden oluşan bir metinlerarası doğaya dönüştüğü kendini anlatan bu edebiyatta kurmaca, üstkurmaca düzlemine taşınır. Kimi kez mutasyona uğrayan edebiyat imgelerine rağmen ironinin boyut kazandırdığı yansıtmacı yaklaşımdan uzak dilsel bir oyun oynanır. Artık yabancılaştırılmış dünyadaki yaşam, kurmaca karakterin belirginleştirilmesi ile ironi düzleminde yeniden dönüştürülmüştür. Gerçek yaşam ve daha önceki metinlerle bağlantısının göstergesi türsel dönüşümler üstkurmaca ve metinlerarasılık (alıntı, gizli alıntı, anıştırma, parodi, gülünç dönüştürüm, pastiş, ironi, kolaj, montaj, palempsest) ile gerçekleştirilir.

Okuma, algılama ve yaratışın birleşimi üstkurmaca ile kurgu ile gerçek arasındaki algıyı örten perde kaldırılır; zihinsel ve duygusal tutum birleştirilir. yazma eylemini kurmaca metne dahil edildiği üstkurmacada, kurgulanış biçimi izlenir; ikinci bir düzlemde kurgunun nasıl yazıldığı, yazma eyleminin aşamaları ve sorunlarının tartışıldığı, teknik ve

anlatım ile ilgili bilgiler verildiği aktarılır. *Kurgu içinde kurgu hakkındaki kurgu* olan bu anlatım tekniği, anlatılan gerçekliğin yanılısama olduğunu göstererek okurun algısını kırmayı hedefler. Böylece, kendi kurgusal yapısını kendi içinde sorgulayan çok katmanlı bir yapıya dönüşür.

Edebi metnin kurgusuna dönük eleştirileri de barındıran üst kurmaca, edebi metinler dışında kalan dünyanın kurgusallığına, metnin insan yapımı doğasına, gerçeklikle dilsel temsilin arasındaki bağlantısızlığa, dilin gerçeklikten farklı ve bağımsız yapısına gönderme yapar. Metnin kişi, zaman, mekan başta olmak üzere bütün yapı unsurlarını etkileyen ve şekillendiren üstkurmaca, sanatkarın türe ve teoriye ait kıyaslamalar yapmasına da olanak tanır. Bu anlatım tekniğinde edebi gerçek yani sanatın gerçek algısı ile insanın yani yaşamın gerçeği hem birleştirilir hem de ayrıştırılır; sanat ile gerçek arasındaki bağlar, hem koparılır hem de bir araya getirilir.

Postmodernizm zamansal/ tarihsel süreçler, kendine özgü ve tekrarlanamaz sanatı yaratır algısını kırar. Diğer -izmler gibi temel ilkelere sahip olmayan kurama *belirsizlik* hâkimdir; kuralsızlık, kural halini alır; olamayacak hiçbir şey yoktur, her şey mümkündür. Kuramın mottosu *anything goes/ her şey gider* şeklindedir. Bu ilke, edebi metnin gerçek anlamlandırma sürecinin ve bu sürecin farklılıklarındaki üst okurun doğumunu içerir. Böylece postmodern eser, kitabını arayan okur-okurunu arayan kitap-okur bulan kitap şeklindeki 3 yönlü arayış öyküsünün merkezine yerleşir. Yapıtı ile bütünleşen yazarın öyküsü kendisine, kendisi de öyküsüne dönüşür.

Kaynakça

- Acar, Mustafa- Demir, Ömer (1997), Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara: Adres Yayınları.
- Argın, Şükrü (1992), "Postmodern Yaşantı(lar), Medya ve Bizler", *Birikim*, S.38-39, Haziran-Temmuz, s.117-120.
- Barthes, Roland (2013), "Yazarın Ölümü", *Dilin Çalışma Sesi* (Çev: Ayşe Ece – Necmettin Kamil Sevil –Elif Göktepe), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, Jean (2005), Anahtar Sözcükler (Çev. O. Adanır ve L. Yıldırım), Ankara: Paragraf Yayınları.
- Culler, Jonathan (2008), *Barthes* (Çev: Hakan Gür), Ankara: Dost Yayınları.
- Çabuklu, Yaşar (2004), "Postmodern Toplumda Uzam", *Virgül*, S.69, Ocak, s.2-24.
- Danto, Arthur(2010), *Sanatın Sonundan Sonra*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2001), *Kelimeler ve Şeyler*, Ankara: İmge Yayınları.
- Giddens, Antony (2010), *Modernliğin Sonuçları* (Çev. Ersin Kuşdil), İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, David (2010), *Postmodernliğin Durumu* (Çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayınları.
- Heller, Agnes (1992), "Varoluşçuluk, Yabancılaşma, Postmodernizm (Günlük yaşam modellerinde değişim araçları olarak kültürel hareketler)", *Birikim*, S.42, Ekim, s.78-83.
- Heller, Agnes-Feher, Fehence (1993), *Postmodern Politik Durum* (Çev: Ş. Osman Akınhay), Ankara: Öteki Yayınları.
- Jameson, Frederic (1992), *Postmodernizm* (Çev. Nuri Plümer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kahraman, Hasan Bülent (1995), "Gerçeküstücülük Anlayışına Modernizm-Postmodernizm İlişkisi Açısından Bir Bakış", *Varlık*, S.1048, Ocak, s.2-6.
- Kızılar, Funda (2006), *Moderniteden Postmoderniteye Kavramsal Bir Yolculuk*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Kumar, Krishan (2013), *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

- Küçük, Mehmet (2011), (Derleyen), *Modernite versus Postmodernite*, İstanbul: Say Yayınları.
- Lyotard, Jean-François (1994), *Postmodern Durum* (Çev. Ahmet Çiğdem), İstanbul: Vadi Yayınları.
- Menteşe, Oya Batum (1995), "Sanatta ve Edebiyatta Postmodernizm", *Türk Dili*, S.519, Mart 1995, s.273-283.
- Özbek, Yılmaz (2013), *Postmodernizm ve Alımlama Estetiği*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Özkiraz, Ahmet (2007), *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Rosenau, Pauline Marie (1998), *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri* (Çev. Tuncay Birkan), Ankara: Ark Yayınları.
- Sarup, Madan (1995), *Postyapısalcılık ve Postmodernizm* (Çev. A. Baki Güçlü), Ankara: Ark Yayınları.
- Strauss, Claude Levy (1996), *Yaban Düşünce* (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tezcan, Baki (1994), "Postmodernliğin Dayanılmaz Hafifliği", *Birikim*, S.63, Temmuz, s.33-39.
- Turan, Güven (1992), "Postmodernizm Sınırlarımızdan Sızdı mı?", *Varlık*, S.1022, Kasım, s.18-19.
- Vattimo, Giovanni (1999), *Modernliğin Sonu* (Çev. Şehabettin Yalçın), İstanbul: İz Yayınları.
- Wyschocrod, Edith (2002), *Azizler ve Postmodernizm* (Çev. Ahmet Demirhan), İstanbul: İnsan Yayınları.